

STRUČNÝ DOTAZNÍK DĚTSKÉHO SLOVNÍKU SSDS 16-42: PŘEDSTAVENÍ SCREENINGOVÉHO DIAGNOSTICKÉHO NÁSTROJE PRO VČASNÉ ODHALENÍ DĚTÍ S OPOŽDĚNÍM VE VÝVOJI JAZYKOVÝCH SCHOPNOSTÍ

BRIEF CHILDREN'S DICTIONARY QUESTIONNAIRE SSDS 16-42: INTRODUCING A SCREENING DIAGNOSTIC TOOL FOR EARLY DETECTION OF CHILDREN WITH DELAY IN THEIR LANGUAGE SKILLS' DEVELOPMENT

Ilona Bytešnicková¹

Filip Smolík²

Ilona Bytešnicková

Filip Smolík

Abstrakt

Cílem tohoto sdělení je informovat klinické logopedy a další odborníky o významu včasné detekce deficitů ve vývoji jazykových schopností v raném věku prostřednictvím rodičovských dotazníků. Rodičovské dotazníky jsou v celé řadě zahraničních zemí efektivně užívány již několik desítek let. Pro včasnou detekci dětí s opožděním/narušením ve vývoji jazyka mají význam i tzv. krátké verze rodičovských dotazníků. V příspěvku je představen screeningový diagnostický nástroj na včasné posouzení úrovně porozumění a produkce vývoje jazykových schopností, jehož zavedení do praxe může usnadnit včasnou identifikaci dětí, u kterých lze pozorovat zvýšené riziko vývojových poruch jazyka.

Abstract

The aim of this work is to inform Clinical Speech Therapists and other experts of the significance of early detection of deficits in language skills' development via parental questionnaires. Parental questionnaires have been used efficiently in several foreign countries for many years. Even what are called the "brief versions" of parental questionnaires are significant for the early detection of children with delays/impairments in their language development. The article introduces a screening diagnostic tool for the early assessment of the

level of receptive and productive language. Launching the said tool into practice can facilitate early identification of children who show increased risk of language development disorders.

Klíčová slova

raný věk, opožděný vývoj řeči, screening, rodičovský dotazník, zkrácené verze, včasná detekce

Keywords

early age, late language emergence, screening, parent questionnaire, abbreviated versions, early detection

Úvod

Deficity ve vývoji řeči a jazykových schopností u dětí představují vážné riziko pro další vývoj, včetně rozvoje sociálních vztahů, kognitivních dovedností a výsledků ve vzdělávání (McCabe, 2005; Redmond a Rice, 1998; St Clair, Pickles, Durkin a Conti-Ramsden, 2011). V současné době stav, kdy dítě do třetího roku nemluví, nemůžeme považovat za širší pásmo vývojové normy s tím, že dítě své zpoždění během dalšího vývoje dorovná. Opožděný vývoj řeči a jazykových schopností je považován za důležitý rizikový ukazatel ve vztahu k narušenému vývoji jazyka. Z výzkumných studií vyplývá, že děti, u nichž bylo ve 2 letech detekováno opoždění vývoje

¹ Katedra speciální a inkluzivní pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Poříčí 9, 603 00 Brno, Česká republika. E-mail: ilona.bytesnickova@email.cz.

² Psychologický ústav AV ČR, v.v.i., Hybernská 8, 110 00 Praha 1, Česká republika.

jazykových schopností oproti typicky vyvíjejícím se dětem, ve 4 letech věku nebo později vykazují symptomy narušeného jazykového vývoje ve 30 až 50 % případů (Domsch et al., 2012; Rescorla, 2011; Rice et al., 2008). Z toho lze odvodit, že ačkoliv opoždění jazykového vývoje ve dvou letech věku určitá část dětí spontánně dorovná, je třeba považovat vývojové opoždění ve dvou letech za zvýšené riziko narušení vývoje jazyka v dlouhodobějším horizontu. Musíme však brát v úvahu i to, jak dítě skóruje v oblasti produkce a porozumění, přičemž právě nízký skóre v oblasti porozumění může být prediktorem zvýšeného rizika narušeného vývoje jazyka (Desmarais et al., 2008; Paul a Roth, 2011). Současně je třeba si uvědomit, že i děti, které svůj počáteční vývojový deficit později spontánně dorovnají, mají mnohem méně verbálních komunikačních zkušeností než jejich typicky vyvíjející se vrstevníci. U dětí s opožděným vývojem je v průměru nižší slovní zásoba i ve starším školním věku, i když v různých jazykových testech děti skórují v rámci normy (Rescorla, 2009). Z toho jednoznačně vyplývá zásadní požadavek včasné identifikace a nastolení odpovídající intervence. Proto považujeme za potřebné, aby se do praxe dostal diagnostický nástroj, který umožní včasnou detekci dětí s opožděným vývojem jazyka. Včasně podchycení dětí s identifikovaným a potenciálně identifikovaným rizikem vývoje komunikační schopnosti je zásadní proto, aby mohly být v co nejnižším věku zahájeny vhodné intervenční strategie. K včasné identifikaci dětí jsou potřeba různé typy hodnotících nástrojů, od kompletních multidimenzionálních standardizovaných baterií až po krátké úlohy, které lze použít pro screening a identifikaci ohrožených dětí. A právě screeningové úlohy mají v praxi významnou roli, poněvadž mohou být použity pro rychlou identifikaci dětí, které si zasluhují další pozornost odborníků (Smolík a Bytešnicková, 2020).

Možnosti diagnostiky vývoje jazykových schopností v raném věku

K včasné diagnostice opoždění či narušení vývoje jazykových schopností je zapotřebí disponovat odpovídajícími diagnostickými nástroji, ideálně standardizovanými a validizovanými. V našich podmínkách byla donedávna převážná absence diagnostických nástrojů tohoto typu. V současné době se však situace postupně zlepšuje, některé již v praxi zavedeny

jsou a další vznikají. Standardně užívané metody diagnostiky jazykového vývoje většinou vycházejí ze zkoušek a procedur administrovaných examínátorem. Jedná se často o testování, kdy má dítě za úkol ukázat na obrázek pojmenovaný examínátorem, event. verbálně popsat prezentované obrázky. Tyto metody využívající standardizovaných procedur se opírají o údaje, které přímo od dítěte získává zkušební profesionál. Je zde však třeba počítat s určitými limity, které vycházejí z omezení spolupráce dětí raného věku. Mnohé z těchto testových metod lze využít až u dětí kolem třetího roku života. I výkon dětí starších než tři roky může být ovlivněn řadou rušivých momentálních faktorů, především stydlivostí, únavou, obavou z cizího prostředí. Dalším faktorem je i to, že vyšetřující osoba je v kontaktu s dítětem pouze omezený čas, což může přinášet zúžený vhled do skutečných dovedností dítěte (Smolík a Bytešnicková, 2017). Z důvodu výše uvedených limitů v tradiční diagnostice se v zahraničí začaly v praxi již před několika desítkami let užívat tzv. rodičovské dotazníky. Jedná se o metody, které jsou založeny na dotazování rodičů stran jazykového vývoje jejich dětí. Neopírají se tudíž o přímé vyšetření. Rodiče jsou obecně považováni za podstatný zdroj informací o jazykovém vývoji svých dětí. Se svými dětmi v raném věku tráví velkou část času, jsou svědky komunikačních projevů dětí v různých situacích (Fenson et al., 2007). Rodiče zaznamenají i projevy, které se během tradičního vyšetření nemusejí vyskytnout. Výsledky nejsou závislé na momentálním rozpoložení dítěte při vyšetření examínátorem. Nabízí se zde však otázka, zda informace poskytované rodiči mají srovnatelnou kvalitu s informacemi získanými examínátorem (Smolík a Bytešnicková, 2017). Poměrně velké množství studií však prokazuje, že dotazníky jsou validním měřítkem jazykového vývoje a vykazují jasné vztahy s měřítky administrovanými přímo (Dale, 1991; Fenson et al. 2006; Smolík et al. 2017; Votavová a Smolík, 2010).

Význam rodičovských dotazníků

Rodičovské dotazníky jsou obvykle určeny pro administraci v raném věku kolem 2 let. V zahraničí se jedná především o Language Development Survey (LDS; Rescorla, 1989) a MacArthur-Bates Communicative Development Inventories (Fenson et al.1993; 2007). V praxi je nejčastěji používán Mac Arthur-Bates

Communicative Development Inventories MAB-CDI (Fenson et al.1993; 2007). Tento diagnostický nástroj disponuje adaptacemi (či adaptace aktuálně probíhají) pro celou škálu jazyků (viz <https://mbcdi.stanford.edu/adaptations.html>). Existuje tak poměrně velké množství jazykových variant tohoto rodičovského dotazníku včetně němčiny, francouzštiny, španělštiny, japonštiny, vietnamštiny, norštiny, polštiny, řečtiny, ale i svařilštiny, hebrejštiny či mandarínské čínštiny.

Americké vydání MAB-CDI (Fenson et al., 2007) zahrnuje tři inventáře: (1) *Slova a gesta*; (2) *Slova a věty* a (3) *zkrácenou verzi* čítající 100 slov. První z těchto inventářů „*Slova a gesta*“ (CDI: Words and Gestures) se používá pro hodnocení jazykového vývoje dětí od 8 do 18 měsíců. Obsahuje téměř 400 slov, u nichž rodiče zaznamenávají, zda dítě slovu rozumí a zda slovo samo aktivně používá. Součástí jsou i otázky k posouzení užívání gest a porozumění frázím. Druhý inventář CDI „*Slova a věty*“ (CDI: Words and Sentences) je zaměřen na zhodnocení některých oblastí jazykových schopností dětí ve věku od 16 do 30 měsíců. Rodiče v tomto dotazníku označují ze seznamu 680 slov ta, která děti samostatně produkují. Dotazník se skládá z plnovýznamových slov a slovních spojek. Součástí jsou i otázky zaměřené na vývoj gramatické stavby jazyka a složitost dětských výpovědí. Poslední, třetí inventář je zkrácenou verzí rodičovského dotazníku, která bývá administrována rodičům dětí ve věku od 30 do 37 měsíců. Sestává ze souboru 100 slov, u každého slova rodič označuje, zda dítě slovo aktivně produkuje či ne. Součástí CDI III jsou i otázky zaměřené na gramatickou složitost vět a otázky zohledňující porozumění, sémantiku a syntax. Kapalková a Kaletová (2020) uvádějí, že dle jejich zjištění zkrácené verze dotazníku CDI existují ve více než 30 různých jazykových varietách. Poukazují na to, že postup při konstruování tzv. zkrácených verzí není shodný ve všech jazykových adaptacích. Existují zkrácené verze vycházející z dlouhých verzí i zkrácené verze, které nebyly vytvořeny na podkladě dlouhé verze. Všechny verze obsahují seznam slov vyskytujících se v rané dětské slovní zásobě.

Rodičovské dotazníky, které jsou adaptací MAB-CDI, jsou k dispozici i v České republice a na Slovensku. Česká vytvořená adaptace prostředního ze tří inventářů byla uvedena do praxe v r. 2017 pod názvem Dotazník vývoje

komunikace II (Dovyko II; Smolík et al., 2017). V současné době probíhá adaptace Dotazníku vývoje komunikace I (Dovyko I) a sběr dat pro rozšíření a zpřesnění Dovyka II pod vedením Nikoly Paillereau. Na Slovensku byla zavedena do praxe již v r. 2010 adaptace prvních dvou částí inventáře MAB-CDI pod názvem TEKOS (Test komunikačného správania), na jehož realizaci se podílel autorský kolektiv Kapalková, Slančová, Bónová a další (Kapalková et al., 2010). V roce 2020 byla na Slovensku vytvořena i zkrácená verze rodičovského dotazníku TEKOS II, která vychází z tzv. dlouhé verze TEKOS II (Kapalková et al., 2010). Autorkám se podařilo vytvořit zkrácenou verzi čítající 78 položek hodnotících porozumění a produkci, 12 položek mapujících osvojení si vybraných gramatických jevů a položku „Tři nejdelší výpovědi“ určené k výpočtu průměrné délky výpovědi (PDV).

Při stručném vhledu do problematiky rodičovských dotazníků pro prvotní posouzení vývoje jazykových schopností stojí za zmínku i to, že MAB-CDI byl adaptován i pro některé ze znakových jazyků (např. pro britský znakový jazyk či německý znakový jazyk). To lze jistě brát i jako výzvu pro české prostředí.

Screeningový nástroj Stručný dotazník dětského slovníku SDDS 16-42

Výše uvedené informace poukazují na opodstatněný požadavek systémového řešení dané problematiky i v našich podmínkách. Záměrem autorů tohoto příspěvku bylo vytvořit screeningový diagnostický nástroj pro rychlou detekci dětí s identifikovaným a potenciálně identifikovaným rizikem ve vývoji jazyka. Vycházeli jsme z toho, že dítě v tomto věku je v péči praktického lékaře pro děti a dorost a právě tento lékař je prvním z odborníků, na něhož se rodiče obrací s dotazem, zda je vývoj jazykových schopností jejich dítěte v normě, či ne. Současně i posouzení úrovně vývoje řeči a jazyka je sice součástí pravidelných preventivních prohlídek, které jsou legislativně zabezpečeny vyhláškou č. 317/2016 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Zde bychom si však dovolili upozornit vzhledem k posouzení úrovně jazykových schopností na poměrně dlouhé časové prodlevy, především mezi 18. měsícem a 3 lety a poté mezi třetím a pátým rokem života dítěte. Je však třeba se zabývat i poměrně limitovanými možnostmi posouzení úrovně vývoje řeči a jazykových schopností přímo

v ordinaci praktického lékaře pro děti a dorost. Lékaři se tak často setkávají s tím, že dítě v prostředí ordinace obtížně spolupracuje. Může mít ostych či má obavy z prostředí, kam dochází, když je nemocné, dostavuje se na očkování apod. (Bytešníková, 2017; Smolík a Bytešníková, 2021). Je však třeba upozornit na to, že praktičtí lékaři pro děti a dorost nemají k dispozici žádné odpovídající diagnostické nástroje pro posouzení úrovně komunikační schopnosti. Výjimku tvoří screening PAS prostřednictvím modifikovaného dotazníku pro záchyt poruchy autistického spektra u batolat v 18. měsících věku (M-CHAT-R/F), který je pro lékaře k dispozici ke stažení na webovém portálu Ministerstva zdravotnictví (Slepičková et al., 2019). Naši snahou bylo nalézt vhodný způsob, jakým by se podařilo detekovat děti s opožděným/narušeným vývojem řeči a jazyka přímo v ordinaci praktického lékaře pro děti a dorost. Stanovili jsme si následující kritéria: (1) diagnostický nástroj k detekci dětí s opožděním ve vývoji komunikační schopnosti bude jednoduchý na administraci; (2) vyhodnocení bude snadné a rychlé; (3) nebude zatížen chod ordinace; (4) použití diagnostického nástroje bude možné u některých dětí i mezi jednotlivými pravidelnými preventivními prohlídkami. Námi navrhovaným řešením bylo vytvoření screeningového diagnostického nástroje v podobě rodičovského dotazníku, který by splňoval výše uvedené atributy. Vznikl tak diagnostický nástroj s názvem *Stručný dotazník dětského slovníku (SDDS 16-42)*, jehož význam spočívá v rozhodnutí o tom, zda by dítě mělo být podrobněji vyšetřeno pro podezření na opožděný nebo narušený jazykový vývoj klinickým logopedem či dalšími odborníky v případě podezření na další možné příčiny. Jedná se o nástroj, který slouží k prvotní identifikaci dětí s potenciálně opožděným a narušeným vývojem. Dotazník se podobá nástrojům tohoto typu v jiných jazycích, např. krátké verzi MAB-CDI, u nichž byla validita dobře podložena.

Pro naše potřeby byla zkrácená verze MAB-CDI III obsahující 100 položek poměrně rozsáhlá, především z hlediska administrace. Námi vytvořený dotazník sestává ze 40 položek k hodnocení úrovně porozumění a řečové produkce. Výběr slov pro dotazník probíhal ve dvou etapách. V první etapě jsme selektovali slova z dotazníku Dovyko II a následně realizovali pilotní studii. Při pilotáži jsme zjistili, že je třeba do dotazníku zařadit obtížnější položky, poněvadž poměrně velké množství

dětí převážně ve vyšších měsíčních pásech skórovalo blízko stropu. Vybraná slova byla poté nahrazena obtížnějšími, která jsme vybírali prostřednictvím (1) odhadu věku osvojování od dospělých a (2) překladu norem osvojování anglických slov. Revidovaný seznam slov byl následně testován na menším vzorku dětí, přičemž výsledky prokazovaly odpovídající parametry pro danou studii. Na základě daného postupu byl vytvořen dotazník o 40 slovech, který v sobě zahrnuje: podstatná jména (20); slovesa (9); přídavná jména (3); příslovce (3); různé druhy zájmen (3); pozdrav (1) a jedno zvukomalebné slovo. Pro administraci jsme volili obdobný postup řazení, jako je používán v MAB-CDI, kdy jsou slovní druhy řazeny ve skupinách a slova s příbuzným významem vedle sebe. Tato forma řazení slov napomáhá rodičům při paměťovém vybavování slov, kterým dítě rozumí a která produkuje (Smolík a Bytešníková, 2017). Rodič označuje v dotazníku na základě své rodičovské zkušenosti slova, která jejich dítě samo produkuje, a slova, kterým dítě rozumí. Dotazník má podobu záznamového archu, který lze jednoduše vytisknout na list A4. Na jedné straně záznamového archu je obsažena tabulka s podnětovými a identifikačními údaji dítěte, na druhé straně záznamového archu lze vytisknout základní údaje k vyhodnocení testu (Smolík a Bytešníková, 2017).

Standardizace, validita a reliabilita SDDS 16-42

Screeningový diagnostický nástroj SDDS 16-42 byl standardizován na demograficky různorodém rozsáhlém souboru (1 048 dětí) a společně s normami a psychometrickými informacemi byl publikován v r. 2017 v Československé psychologii (Smolík a Bytešníková, 2017). Studie normování odhalila poměrně dobrou diskriminační schopnost především ve věku kolem 2 let. V rámci studie byly vytvořeny samostatné normy pro porozumění a pro produkci ve věkovém rozsahu 16–42 měsíců, které pro každý měsíc uvádějí hrubé skóry odpovídající základním percentilům (5, 10, 25, 50, 75, 90, 95).

Pro použití a kvalitu psychometrického testu jsou důležité dvě charakteristiky, reliabilita (spolehlivost) a validita (platnost). Reliabilita metody ve standardizační studii byla odhadována pomocí indexu vnitřní konzistence Cronbachova α , jehož hodnoty byly velmi vysoké (0.94 pro porozumění a 0.98 pro produkci). Tato charakteristika

vyjadřuje, že všechny položky v metodě jsou ovlivněny stejnou měřenou vlastností.

Validita (platnost) metody vyjadřuje míru, v níž metoda měří požadovanou vlastnost. Standardizační studie SDDS se opírala o velký vzorek, ale validitu přímo nezjišťovala a dokládala ji zejména jako obsahovou a zjevnou validitu, tedy podobnost metody s dalšími známými metodami měření jazykového vývoje. V češtině v době vytváření dotazníku neexistovaly žádné standardizované testy lexikálního vývoje, které by pokryly alespoň část období 16 až 42 měsíců pokrytého inventářem SDDS. Existuje však česká verze úlohy crosslinguistic lexical task, která byla vyvinuta v rámci evropského projektu spolupráce COST na bilingvním SLI (Haman et al, 2015; Łuniewska a Smolík, 2016). Úkol obsahuje celkem 128 položek, 32 pro tvorbu podstatných jmen a sloves a pro porozumění. Rozhodli jsme se proto následně pro validizační studii, v níž bylo našim cílem stanovit souběžný vztah mezi skóre SDDS a obrázkovým testem dětské slovní zásoby, který provádí přímo vyškolený administrátor. Cílem bylo prozkoumat vztahy mezi skóre SDDS a slovní zásobou zadanou administrátorem pomocí korelační analýzy a regresní analýzy při kontrole vlivů věku. Do studie bylo zahrnuto 201 typicky se vyvíjejících dětí. Výsledky ve velké míře prokazují, že 40položkový inventář v podobě rodičovského dotazníku může být použit jako validní screeningový diagnostický nástroj pro včasnou detekci dětí se zpožděním ve vývoji jazyka. Při posouzení vztahu mezi SDDS a CLT jsme zjistili, že parciální korelační koeficient (s odstraněním vlivu věku) mezi výsledky pro produkci je 0,52 a mezi výsledky pro porozumění 0,36. To odpovídá asi 25 % nebo 13 % sdílené variability, což na první pohled nemusí působit jako vysoké číslo. Je však plně srovnatelné s hodnotami dostupnými pro kompletní MacArthur-Bates CDI. V této souvislosti je třeba uvést, že Feldman a kol. (2005) popisovali korelační koeficient $r = 0,32$ mezi CDI ve 2 letech a PPVT ve 3 letech a $r = 0,41$ mezi 100položkovou verzí CDI-III ve 3 letech a PPVT ve stejném věku. Tato čísla nejlépe odpovídají našemu číslu $r = 0,39$ mezi SDDS v produkci a CLT v porozumění (Smolík a Bytešníková, 2021).

Využití SDDS v praxi

Plná verze dotazníku včetně tabulek s normami pro jednotlivá měsíční pásma a grafického znázornění percentilových norem je pro potřeby odborníků volně ke stažení na webové adrese <https://osf.io/j9e47/> (pro

stažení klikněte na tlačítko Download nad oknem dokumentu), dále na stránkách Odborné společnosti praktických dětských lékařů ČLS JEP <https://ospdl.webflow.io/posts/strucny-dotaznik-detskeho-slovníku> nebo u autorů. Pro představovaný screeningový nástroj byly vytvořeny normy, které pro každé měsíční věkové pásmo uvádějí očekávané rozložení skóre, tzn. počtu slov, která děti říkají a kterým rozumějí (Smolík a Bytešníková, 2020). Na základě analýzy výsledků SDDS 16-42 získáme profil pro produkci a porozumění, což je významné pro stanovení postupu následné intervence. Růstové křivky pro vybrané hodnoty percentilů jsou zachyceny v grafech. Křivky ukazují výsledný skór, pod kterým se nachází 5, 15, 50, 85 a 95 procent dětí v příslušném věku. Rozhodnutí o tom, zda vyslovíme podezření na vývojové opoždění dítěte či na rizikový vývoj, nebo zda dítě označíme za rizikové, má kategorickou povahu (Smolík a Bytešníková, 2017). Ve výzkumu se často za mezní hranici postižení považuje úroveň výkonu do 10. percentilu, tzn. mezi nejslabší desetinou dětí podle sledované schopnosti či dovednosti. Pro praktické použití navrhuje brát ohled především na hodnotu 5. a 15. percentilu. Pokud dítě skóruje na 5. percentilu nebo níže, lze to hodnotit jako nápadné opoždění (nejvýše 1 z 20 dětí). Výsledný skór mezi 5. a 15. percentilem pak považujeme za potenciálně významné opoždění (asi 1 ze 7 dětí).

Při interpretaci je třeba vedle percentilové hodnoty brát v úvahu i další faktory. Vývojové opoždění omezené pouze na produkci má daleko vyšší pravděpodobnost spontánní úpravy než opoždění přítomné i v porozumění. Současně je třeba brát v úvahu, že čím je nižší percentilový ekvivalent výsledku dítěte, tím větší je pravděpodobnost, že bude zapotřebí odborná péče. Čím je nižší percentil, tím více je žádoucí, aby byla provedena podrobnější diagnostika komunikačního vývoje a zároveň vyšetření, které vyloučí jiné příčiny zaostávání. Dalším faktorem, který musíme brát v potaz při interpretaci a vyhodnocení rizik u dětí, je věk dítěte při administraci dotazníku. Pokud dítě skóruje na nízké percentilové úrovni, je třeba tento výsledek hodnotit u starších dětí jako závažnější. Vždy je však třeba zvážit, jaké kroky ke sledování, edukaci rodičů a případné intervenci jsou vhodné.

Diskuze

U části dětí, u nichž zaznamenáváme kolem druhého roku života zpoždění ve vývoji

komunikační schopnosti, můžeme v pozdějším období evidovat projevy tzv. narušeného vývoje řeči, který je považován za složitou kategorii, při níž se v různé četnosti a v různé úrovni prolíná množství mnohotvárných symptomů a etiopatogenetických faktorů. V případě, když se nám podaří podchytit danou skupinu dětí dříve, je možné terapeuticky ovlivnit vážnou vývojovou poruchu jazykových schopností komplexně. Jen v tom případě lze vytvořit potřebný časový prostor pro práci se všemi symptomy a deficitními systémy zpracování řeči a jazyka. Ovšem i s ohledem na děti s tzv. prostým zaostáváním oproti normě má včasné odhalení vývojového zpoždění zásadní význam. U skupiny dětí, u nichž je posunut diagnostický proces až do období kolem třetího roku, lze předpokládat zvýšené riziko přetrvávajících nedostatků v komunikační schopnosti ještě v období před zahájením školní docházky či v době nástupu do základní školy, například v podobě poruch artikulace. Pokud se nám podaří včas identifikovat takové dítě, lze zahájit cílenou intervenci vývoje řeči a jazykových schopností prostřednictvím zaškolení rodičů v používání tzv. efektivních komunikačních strategií, které mají základ v sociopragmatické vývojové teorii. Proto považujeme za důležité prosadit snahu o včasnou detekci dětí se zpožděním ve vývoji komunikační schopnosti a včasné zahájení cílené intervence u dané skupiny dětí prostřednictvím práce s rodiči (Bytešníková, 2017). K prvotní detekci dětí s deficitem ve vývoji komunikační schopnosti lze v praxi využít představovaný Stručný dotazník dětského slovníku 16-42. Jedná se o screeningový nástroj, který má své opodstatnění v rámci pediatrických ordinací, ambulancí klinického logopeda, pracovišť rané péče a dalších. Dosavadní zkušenosti z praxe se vyznačují pozitivní zpětnou vazbou od rodičů dětí i odborníků, kteří již SDDS 16-42 používají.

Závěr

V příspěvku jsme chtěli nastínit význam použití rodičovských dotazníků při hodnocení vývoje jazykových schopností dětí v raném věku. Naší snahou bylo představit klinickým logopedům i dalším zainteresovaným odborníkům screeningový diagnostický nástroj Stručný dotazník dětského slovníku SDDS 16-42 a objasnit jeho praktický význam. Zkrácené verze rodičovských dotazníků určených pro včasnou detekci dětí s rizikem ve vývoji komunikační schopnosti mají v rámci rané logopedické intervence nezastupitelný význam.

Literatura

- BYTEŠNÍKOVÁ, I., 2017. *Interdisciplinární přístup v rané logopedické intervenci*. Brno: Masarykova univerzita.
- DALE, P. S., 1991. The validity of a parent report measure of vocabulary and syntax at 24 months. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, **34**(3), s. 565-571.
- DESMARAIS, CH. et al., 2008. Systematic review of the literature on characteristics of late-talking toddlers. *International Journal of Language & Communication Disorders*, **43**(4), s. 361-389.
- DOMSCH, C. et al., 2012. Narrative skill and syntactic complexity in school-age children with and without late language emergence. *International Journal of Language & Communication Disorders*, **47**(2), s. 197-207.
- FELDMAN, H. M. et al., 2005. Concurrent and predictive validity of parent reports of child language at ages 2 and 3 years. *Child development*, **76**(4), s. 856-868.
- FENSON, L. et al., 2006. *The MacArthur-Bates Communicative Inventories*. Baltimore: Brookes.
- FENSON, L. et al., 2007. *MacArthur-Bates communicative development inventories*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Company.
- FENSON, L. et al. 1993. *The MacArthur Communicative Development Inventories: User's Guide and Technical Manual*. San Diego: Singular Pub. Group.
- HAMAN, E.; ŁUNIEWSKA, M.; POMIECHOWSKA, B., 2015. Designing cross-linguistic lexical tasks (CLTs) for bilingual preschool children. *Assessing multilingual children: Disentangling bilingualism from language impairment*. S. 196-240.
- ŁUNIEWSKA, M.; SMOLÍK, F., 2016. *Cross-linguistic Lexical Tasks: Czech version (CLT-Cz)*. A part of LITMUS COST IS0804 Battery. Unpublished material.
- KAPALKOVÁ, S. (ed.), 2010. *Hodnotenie komunikačných schopností detí v ranom veku*. Bratislava: Slovenská asociácia logopédov.
- KAPALKOVÁ, S., KALETOVÁ, I., 2000. Krátka slovenská verzia testu komunikačného správania. *Logopaedica*, **22**(1-2), s. 5-13.
- MCCABE, P. C., 2005. Social and behavioral correlates of preschoolers with specific language impairment. *Psychology in the Schools*, **42**(4), s. 373-387.
- PAUL, R.; ROTH, F. P., 2011. Characterizing and predicting outcomes of communication delays in infants and toddlers: Implications for clinical practice. *Lang Speech Hear Serv Sch*, **42**(3), s. 331-40.
- REDMOND, S. M.; RICE, M. L., 1998. The socioemotional behaviors of children with SLI: Social adaptation or social deviance? *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, **41**(3), s. 688-700.
- RESCORLA, L., 1989. The Language Development Survey: A screening tool for delayed language in toddlers. *Journal of Speech and Hearing disorders*, **54**(4), s. 587-599.
- RESCORLA, L., 2009. Age 17 language and reading outcomes in late-talking toddlers: Support for a dimensional perspective on language delay. *J Speech Lang Hear Res*, **52**(1), s. 16-30.
- RESCORLA, L., 2011. Late talkers: Do good predictors of outcome exist? *Developmental disabilities research reviews*, **17**(2), s. 141-150.
- RICE, M. L.; TAYLOR, C. L.; ZUBRICK, S. R., 2008. Language outcomes of 7-year-old children with or without a history of late language emergence at 24 months. *J Speech Lang Hear Res*, **51**(2), s. 394-407. DOI: 10.1044/1092-4388(2008/029).
- SLEPIČKOVÁ, L.; PANČOCHA, K.; VAĎUROVÁ, H., 2019. Časný záchyt poruch autistického spektra v ordináciách PLDD. *Pediatric pro praxi*, **20**(6), s. 330-334.
- ST CLAIR, M. C. et al., 2011. A longitudinal study of behavioral, emotional and social difficulties in individuals with a history of specific language impairment (SLI). *Journal of communication disorders*, **44**(2), s. 186-199.
- SMOLÍK, F.; BYTEŠNÍKOVÁ, I., 2017. Stručný dotazník dětského slovníku: vývoj a normy nástroje pro screening vývoje jazyka v raném věku. *Ceskoslovenska Psychologie*, **61**(5), s. 460-473.
- SMOLÍK, F.; BYTEŠNÍKOVÁ, I., 2020. Screening poruch jazykového vývoje v raném věku: přehled a představení dotazníku SDDS. *Czecho-Slovak Pediatrics/Cesko-Slovenska Pediatrie*, **75**(8), s. 484-489.
- SMOLÍK, F.; BYTEŠNÍKOVÁ, I., 2021. Validity of the SDDS: A 40-item vocabulary screening tool for 18-to 42-month olds in Czech. *Journal of Communication Disorders*, **93**, s. 106146.
- SMOLÍK, F. et al., 2017. *Dotazník vývoje komunikace II: dovyko II: dotazník pro diagnostiku jazykového vývoje ve věkovém rozmezí 16 až 30 měsíců: příručka a normy*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

VOTAVOVÁ, K.; SMOLÍK, F., 2010. Diagnostika rané slovní zásoby rodičovskými dotazníky, přehled a pilotní studie. *Ceskoslovenská psychologie*, 54(3), s. 301-313. ISSN 0009-062X.

Vyhláška č. 317/2016 Sb. O preventivních prohlídkách. Vyhláška, kterou se mění vyhláška č. 70/2012 Sb., o preventivních prohlídkách [online]. [cit. 29. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-317>
